

6

7

Obr. 6. NKP 405 – Palladium země České. Foto: Šárka Kolářová, 2016.

Obr. 7. NKP 406 – Oltářní křídla z Roudníků. Pravé křídlo s Umučením sv. Šebestiána a Upálením Mistra Jana Husa. Husitské muzeum v Táboře. Foto: Radovan Chmel, 2016.

Vyšebrodský cyklus. Soubor 9 deskových obrazů s výjevy ze života Ježíše Krista je namalován temperou na deskách z javorového dřeva potažených plátnem. Cyklus vznikl před rokem 1350 a jeho autorem je tzv. Mistr Vyšebrodského oltáře. Ten ve své tvorbě spojil vlivy západoevropské a italské tvorby a stojí na počátku vysledovatelné tradice českých deskových obrazů. Donátorem byl zřejmě nejvyšší komoří Království českého Petr I. z Rožmberka (zemřel roku 1347, je vyobrazen v pravém dolním rohu desky s výjevem Narození Páně) a cyklus byl určen pro klášter ve Vyšším Brodě.

Oproti klasické teorii, která předpokládala umístění obrazů na hlavním oltáři a jejich uspořádání ve třech řadách nad sebou (v dolní řadě Zvěstování Panně Marii, Narození Páně a Klanění tří králů; v prostřední řadě Kristus na hoře Olivetské, Ukřižování a Oplakávání Krista; v horní řadě pak Zmrtvýchvstání Krista, Nanebevstoupení a Sestlání Ducha svatého), se v současnosti odborná veřejnost přiklání k teorii umístění maleb na chórové přepážce, a to do souvislé řady s Ukřižováním uprostřed.

Obrazy jsou vlastníkům zapůjčeny do expozice Národní galerie v Praze.⁸

V Králověhradeckém kraji byla prohlášena:

Šlikovská šperkovnice. Šperkovnice je mistrovskou prací z dílny augsburského zlatníka Johanna Andrease Thelota a vznikla mezi lety 1680–1690 (za nejpravděpodobnějšího objednavatele je dnes považován Leopold Antonín Josef hrabě Šlik). Kazeta je velká 44 × 31 × 23 cm a váží 5 721 gramů. Je zhotovena z tepaného stříbra a osázena 44 šlikovskými tolary. Mince jsou zasazeny do pozlacených rámečků. Na dně je schránka zdobená vysokým reliéfem granátových jablek, hrušek a vinné révy. Šperkovnicí ji nazvala tradice, neboť pro uložení šperků nikdy nesloužila. Její majitel ji používal na uschování rodinných dokumentů. Šperkovnice je ve správě Národního památkového ústavu a aktuálně je prezentována na zámku v Ostrově nad Ohří.

Hana BAŠTÝŘOVÁ, Radovan CHMEL

■ Poznámky

(pozn. 2), s. 136–137; Idem, „Upálení sv. Jana Husa“ na malovaných křídlech utrakvistického oltáře z Roudníků, *Umění* LIII, 2005, s. 427–443.

⁸ Chlumská (pozn. 3), s. 28–29; Jaroslav Pešina, *Desková malba*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, Praha 1984, s. 354–397; Jan Royt, *Gotické deskové malířství v severozápadních a severních Čechách*, Praha 2015, s. 107–110.

Staré zdíkovské zvony

V nesnadno přístupné věži kostela sv. Petra a Pavla v šumavském podhůří v obci Zdíkov se nacházejí, zavěšeny nad sebou, dva zvony. Oba jsou výjimečné. Pozornost si zaslouží především menší zvon, umístěný ve věži v trámův zcela nahoře, který již na první pohled upoutá návštěvníka svým zvláštním, protáhlym tvarem. Je to zvon tvaru cukrové homole (přebíráme tu v Německu běžně užívaný odborný výraz Zuckerhutglocke), signalizující v našich krajích velké stáří. Zvonu si povšimla a upozornila na něj již dobová umělecko-historická topografie, vydaná roku 1913,¹ v průběhu téměř stovky následujících let však nikdo neověřil jeho dochování na místě, a proto upadl v zapomnění.

Druhý dochovaný zvon, zavěšený pod zvonom starším, pochází z roku 1601.² Ve věži kostela se před 1. světovou válkou nalézal ještě jeden, menší gotický zvon (o průměru 48 cm), který neměl archaický homolovitý tvar; byl ozdoben nahoře jen linkami vymezujícími prázdnotou nápisovou pásku a dvojlínkou oddělující věnec.³ Po rekvizici byl tento zvon v září 1927 nahrazen nově ulitým zvonom laděným e2, z dílny Richarda Herolda v Chomutově. Vznikl tak soubor tří zvonů v durovém melodickém postupu d2-e2-fis2, který musel být ve svém zvukovém účinku, zvláště kvůli specifickému hlasu obou starých zvonů, nezapomenutelný. Nový Heroldův zvon však bohužel podlehl rekvizici v roce 1942.

Nevíme, jestli byl dochovaný homolovitý zvon určen pro zdíkovský kostel. Uvažujeme-li, že ano, pak jeho stáří odpovídá přibližně době vzniku kostelní stavby. Umělecko-historická literatura uvádí, že kostel je z konce 13. století.⁴ V dnešní podobě však z původní stavby kromě věže a západní tribuny mnoho nezbylo, protože kostel byl v letech 1896–1899 zbořen a znovu postaven (nový presbytář a příčná loď), ve větším měřítku a sjednocený v novogotickém slohu. Již k roku

■ Poznámky

¹ František Mareš – Josef Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých, díl 38, politický okres Prachatický*, Praha 1913, s. 383. Na obr. 417c je zvon provedený šrafovanou perokresbou. Autoři zvon nedatují, charakterizují ho jako „značně stářím prozrazující“.

² Ulii ho spolu s dalším zvonom, určeným pro Žihobce, pasovský zvonář Dionysius Schulthes pro Václava Koce z Dobrušky. Z jeho výzdoby na první pohled upoutá zvláště reliéf Kalvárie, který se až na drobné odchylky (Panna Maria a sv. Jan Evangelista stojí blíže kříži) shoduje s Kalvárií používanou na zvonech jihlavské dílny Gleixnerů ve čtvrté čtvrtině 16. století.

³ Mareš – Sedláček (pozn. 1). Tento zvon byl rekvírován v 1. světové válce.

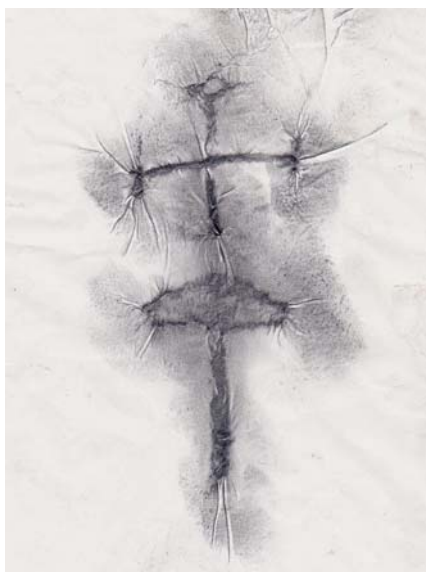
⁴ Emanuel Poche et al., *Umělecké památky Čech*, Praha 1982, s. 358.

1

Obr. 1. Zdíkovec, celkový pohled na zvon z druhé třetiny 13. století. Foto: Radek Lunga, 2015.

Obr. 2. Zdíkovec, znamení kříže na starém zvonu, nahoře rovnoramenný berličkový kříž, dole tau-kříž. Fotáž: Radek Lunga, 2015.

2

1370 je ve Zdíkovci doložena farnost (plebánie) s vlastním duchovním správcem.⁵ Vzhledem k tomu, že ulití zvonu můžeme – podle jeho tvaru i materiálových a hudebních vlastností – položit do období se začátkem ve druhé třetině 13. století, není vyloučeno, že i kostel sám je o několik desetiletí starší, než se soudí.

Poškozený, olámaný dolní okraj zvonu svědčí o nešetrném zacházení, kdy byl přenášen nebo vláčen z místa na místo, popř. někde uložen. Zvon je však jinak ve velmi dobrém stavu a je jen málo opotřebený. Věnc je zvoněním zeslaben ne více než o 5 % a zvon nebyl dosud pootočen; nebyl zřejmě v každodenním provozu a byl užíván spíše výjimečně.

Šestice uch koruny zvonu uspořádaná na půdorysu kříže má kruhový průřez a vpředu a po stranách svislé švy. Horní ucho koruny, vyrůstající ze středního sloupku, je téměř dvojnásobně převýšeno. Párová ucha jsou s velkými rozestupy do kruhové základny, přecházející do neširokého čepce, vsazena u samého jejího okraje. Tělo zvonu je nápadně zúžené a protáhlé (výška zvonu je výrazně větší než jeho průměr), významněji se rozšiřuje až nad věncem, odděleným trojlinkou. Jinak zvon není zdoben – pouze nahoře na přechodu vyklenutého čepce do těla zvonu je odlit prostý kříž položený nad tau-křížem (horní kříž vysoký 4,2 cm, dolní 5,3 cm). Symboliku těchto dvou reliéfů můžeme vy-

světlit snahou o znásobení symbolické a magické ochrany proti zlým silám, jíž zvon a jeho zvuk disponoval.⁶

Tón zvonu je fis2 a při průměru 51,5 cm a tloušťce věnce 5,7–5,9 cm je jeho hmotnost přibližně 120 kg. Zvuk zvonu je obtížně popsateľný, ale krásný. Protáhlý tvar a konstrukce věnce (úderového okruhu srdce) způsobují, že uspořádání intervalů jeho hlasu je odlišné od zvonů, které se začaly lít v pozdějším období, od 13. a 14. století, s využitím tzv. gotického žebra a které se v tomto konstrukčním typu liší až dodnes. Hlas zvonu je jasný, příjemný, s dobrým ozvem a rezonancí, a přestože jeho barva i zkrácené vyznívání odpovídají době vzniku a velkému stáří, je zároveň zřejmé, že jde o zdařilé kovolitecké dílo, provedené zkušeným sléváčem. Ten již použil techniku odlití do hliněné formy s využitím tzv. falešného zvonu (nepostupoval metodou ztraceného vosku). Zvon je zatažen do velmi staré dubové hlavy a na zapuštěném vnitřním oku je v něm na řemeni zavěšeno kuželovité srdce, nahoře s okem, dole s kratičkou výpustí.

Zvony tohoto staršího tvaru a typu máme sporadicky doloženy ve středních a severních Čechách a na jižní a východní Moravě. Z dochovaných je zajímavý zejména zvon v kostele sv. Matouše v Hrádku u Vlašimi (průměr 55 cm; je ozdoben jen linkou oddělující věnec). Můžeme ho přiřadit ke skupině homolovitých zvonů a dobu jeho zhotovení musíme položit do druhé poloviny 13. století. O málo mladší, snad již z přelomu 13. a 14. století, je velký zvon z kostela sv. Václava ve Vranově u Čerčan, stojící svou konstrukcí na pomězi mezi zvonom homolovitým a zvonom gotického žebra. Tento zvon je výjimečný svými rozměry (průměr 103 cm) i krásným latinským dvojverším ve formě leo-

ninského hexametru,⁷ které se v různých variantách vyskytuje v německých zemích. Moravské památky tohoto stáří známe zatím dvě: jednak je to homolovitý zvon z věže kostela sv. Martina v Blansku (průměr 80 cm), ulitý v druhé polovině 13. století,⁸ jednak zvon zavěšený dnes v kostele sv. Maří Magdaleny v Hovězí u Vsetína (průměr 68 cm), pocházející odhadem z přelomu 13. a 14. století.⁹ Zprávy památkové péče také před dvaceti lety přinesly nálezovou informaci o homolovitém zvonu z 13. století v obecní kapli v Brozánkách na Mělnicku (průměr 54 cm).¹⁰ Na několik velmi starých českých zvonů, typicky v menších rozměrech (všechny bez nápisů), upozornila dokumentace pořizovaná v průběhu rekvizic v roce 1942 na shromaždišti zvonů ve vestfálském městě Lünen. Archivní materiály bohužel neumožňují s jistotou tyto zvony přiřadit ke konkrétní lokalitě a nevíme ani, zda a kde se dochovaly dodnes.¹¹ Tím můžeme přehled po naší republice ukončit. Dochované datované památky z první poloviny 14. století mají už jiný tvar i charakter – jsou to prestižní klášterní nebo městské zvony velkých rozměrů: Praha – Břevnovský klášter (1313), Benešov (1322), Havlíčkův Brod (1334 nebo 1335).

Jak je to s výskytem homolovitých zvonů v rámci střední Evropy? Na slovenském území je jediný takový zvon na Spiši, v sanktusové věžce kostela sv. Štefana

■ Poznámky

5 *Katalog diecéze českobudějovické I. P. 1987*, České Budějovice 1987, s. 255.

6 K možnému významu tau-kříže např. Hanns Otto Münsterer, *Die magischen und kabbalistischen Schutzkreuze*, *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde*, 1953, s. 51–77; Gustav Sommer, *Über das T in Glockeninschriften und in anderen Beziehungen*, *Zeitschrift des Harz-Vereins für Geschichte und Altertumskunde* XXIII, 1890, s. 492–497.

7 Nápis v gotické majusculi: LAVDIS SVM DIGNA VAS NOBILE DICTA BENIGNA.

8 Na věnci zvonu je románsko-gotickou majusculí provedená modlitba O REX GLORIE VENI I(N) PACE; nápis byl při výrobě vyryt do vnější formy jako pozitiv a je zrcadlově převrácen.

9 Zvon s prázdnou nápisovou páskou. Za poskytnutí fotodokumentace zvonu děkuji Mgr. Martině Šiškové z NPÚ Kroměříž.

10 Petr Vácha. Zvon v Brozánkách, okres Mělník, *Zprávy památkové péče* LIII, 1993, s. 358. Podle sekundárně vysekaného letopočtu 1947 do těla zvonu lze soudit, že byl získán po 2. světové válce; snad byl součástí zvonů vrácených roku 1946 v restitučním řízení. Zvon byl bohužel roku 2001 ukraden.

11 Jde např. o zvony s rekvizičním číslem 20/1/49 B (průměr 45 cm, snad z Českého Újezdu), 20/9/178 C (průměr 38 cm, z Chomutovska) a 20/19/136 C (průměr 32,5 cm, snad z Mariánských Radčic).

3

Obr. 3. Zdikovec, přední strana zvonu z roku 1601 (d2, průměr 74 cm) s reliéfem Kalvárie. Kristus se zvláští, cípatou svatozáří překrývající mu pravou ruku, titulus crucis s chybou (IRNI). Pod horním okrajem začátek českého nápisu provedeného frakturním písmem. Foto: Radek Lunga, 2015.

kráľa v Popradu-Matejovcích. Korunu následkem sekundárního poškození zvon nemá, je ozdoben jen trojicí linek oddělujících věnec a svým tvarem se přesvědčivě hlásí do poslední třetiny 13. století.¹² V Polsku máme podobné zvony doložené především z území dnešního Lubušského vojvodství (stýčná oblast Lubušska, Zelenohorska a Dolního Slezska), např. v obci Wysoka (okr. Międzyrzecz), Rusinow (okr. Świebodzin), Myszecin (okr. Świebodzin) nebo Borów Wielki (okr. Nowosol); všechny je můžeme zařadit do 13. století.¹³ V Maďarsku takové památky nalézáme ojediněle; výjimku tvoří malý zvon z 12.–13. století o průměru 30 cm, vyoraný roku 1870 v obci Keresetpuszta u Segedi, užívaný potom jako školní zvon a uložený dnes v Muzeu Ference Móry v Segedi. Z ještě starší doby je pak zvon úlovitého tvaru z 10.–11. století, vyoraný roku 1966 u Csolnoku, vystavený v Muzeu Bálinta Balassiho v Ostrihomu.¹⁴ Homolovité zvony se vyskytují též na území dnešního Rakouska. Zvonů z 13. století – počínaje nejstarším datovaným zvonom z roku 1200, zavěšeným v dolnorakouské obci St. Martin am Ybbsfelde – jsou tam přibližně čtyři desítky. Některé však už mají jiný, „novodobý“ tvar a jsou lity v gotickém žeburu. Nejzajímavější rakouský homolovitý zvon se nalézá v korutanském městě Schlanitzen, nese dataci 1388 a dokládá, že v Itálii

a v blízkém přhraničí obliba lití zvonů v tomto tvaru pokračovala i po roce 1300.¹⁵

Větší počet těchto zvonů se zachoval v Německu – je jich více než sto kusů. Nejvíce je jich ve střední a východní části Německa, zcela největší koncentrace je v oblasti Německého středohoří v regionu Harz, dále pak v Sasku a Anhaltsku.¹⁶ Německé homolovité zvony jsou lity, na rozdíl od zvonů italských nebo španělských, zpravidla v těžším žeburu (s užitím většího množství kovu, se silnější stěnou), což souviselo s požadavkem na dlouhodobou trvanlivost, ale zároveň to přinášelo kladné charakteristiky do zvukového projevu zvonu – větší objem hlasu, žádanou barvu a měkkost tónu.

Závěrem připomeňme ještě jeden „český“ homolovitý zvon, pravděpodobně neznámější. Je v expozici Muzea v Chebu, nápis ho datuje do roku 1286 a v literatuře je označován za nejstarší český zvon. Datum ulití zvonu souhlasí, ale provenience nikoli. Kostelu v Dubí u Teplic ho totiž už před 1. světovou válkou věnoval blíže neurčený dárc, který ho zakoupil na aukci v Itálii.¹⁷ Možná šlo tehdy o symbolický italský původ zvonu pro kostel postavený v letech 1898–1906 ve velkolepém stylu benátské gotiky s typickou kampaní. Poté, co byly roku 1925 pro kostel pořízeny nové zvony, nebyl naštěstí starý zvon použit jako materiál k jejich výrobě, ale našlo se pro něj místo právě v chebském muzeu. Po čase však začal být považován za český a jako takový byl i zapůjčen do expozice¹⁸ v československém pavilonu na světové výstavě Expo '70 a ocitl se dokonce na padesátihalérové československé poštovní známce, vydané 13. 3. 1970. Vzhledem k tomu, že tento zvon nikdy nebyl podroben bližšímu průzkumu a nálezořá zpráva Antona Gnirse z roku 1929

v chebském vlastivědném měsíčníku zcela zapadla, nebylo dosud možné ani vypořádat se s Gnirsovým kritickým názorem, že zvon je až z renesanční doby.

Zdikovecký zvon, nejstarší v České republice, ozývající se z věže půvabného šumavského kostela, dává více otázek než odpovědí a vybízí k dalšímu zkoumání. Dodnes je na ruční obsluhu a slouží v pravidelném liturgickém provozu a při vhodných příležitostech. Není však žádnou kuriozitou nebo neobvyčejnou vzácností. Je jedním z mnoha starých zvonů, které po staletí dotvářejí přirozené a kulturní zvukové prostředí jihočeského regionu, a zároveň je pradávným svědkem naší křesťanské víry.

Radek LUNGA

■ Poznámky

12 Tón zvonu je g2, průměr 51,5 cm. Objevil ho roku 2007 Juraj Gembický z Krajského památkového úřadu v Košicích. Blíže Radek Lunga – Juraj Gembický, Nejstarší slovenské zvony v souvislostech památkové péče, *Monument revue* IV, 2015, s. 16–25.

13 Marceli Tureczek, *Zabytkowe dzwony na Ziemi Lubuskiej. Dokumentacja, ochrona, badania*, Zielona Góra 2010, s. 290 (obr. 11a–c), 326 (obr. 88).

14 Pál Patay, *Két harang az Árpád-ház korából*, *Folia historica – a Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve* XVII, 1992, s. 7–17.

15 Jörg Wernisch, *Glockenkunde von Österreich*, Linz 2006, s. 825–828, 848–849. Podobné byly tyto zvony oblíbené i v mladší době ve Španělsku.

16 Claus Peter, *Die musikalischen und gußtechnischen Entwicklungsstufen der Glocke – am Beispiel der Glockenlandschaft der Harzregion*, in: Kurt Kramer (ed.), *Glocken in Geschichte und Gegenwart. Band 2*, Karlsruhe 1997, s. 95–112; Matthias Friske, *Mittelalterliche Glocken in Anhalt bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts*, *Jahrbuch für Glockenkunde* XIX–XX, 2007–2008, s. 1–26.

17 Anton Gnirs, *Ein wertvoller Zuwachs zur Glockensammlung des Egerer Stadtmuseums*, *Unser Egerland. Monatschrift für Heimaterkundung und Heimatpflege* XXXIII, 1929, s. 73.

18 Spolu s ním byl do Ósaky převezen zvon z roku 1483 z Benešova a z roku 1558 z Košic.